Lakivaliokunta, eduskunta 12.3.2018

Asia: HE 199/2017 vp, HE 202/2017 vp, HE 203/2017 vp tiedustelulait

Ihmisoikeusliiton lausunto

Ihmisoikeusliitto kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto siviilitiedustelua (HE 202/2017) vp, sotilastiedustelua (HE 203/2017 vp) ja tiedustelutoiminnan valvontaa koskevista hallituksen esityksistä (HE 199/2017 vp).

Ihmisoikeusliiton arvion mukaan siviili- ja sotilastiedustelua sekä tiedustelutoiminnan valvontaa koskevalle lainsäädännölle on Suomessa tarvetta. Tiedustelutoiminta puuttuu luonteensa vuoksi yksityiselämän suojan piiriin kuuluviin asioihin kuten kirjeenvaihtoon ja muuhun viestintään. Kansainvälisten sopimusten mukaan yksityiselämään ei saa puuttua mielivaltaisesti tai laittomasti. Uusi lainsäädäntö selkeyttäisi tiedustelun toimivaltuuksia ja vastuita.

Tiedustelutoiminnassa tulee huomioida perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Ihmisoikeusliitto pitää positiivisena sitä, että hallituksen esityksessä laiksi sotilaallisesta tiedustelusta (HE 203/2017 vp) on asetettu tiedustelulle suhteellisuuden (5 §) ja vähimmän haitan (6 §) vaatimukset. Lisäksi lakiesityksessä erikseen kielletään tiedustelutoiminnan kohdentaminen syrjivällä perusteella (8 §). Siviilitiedustelua koskeva lakiesitys on tuotava suhteellisuusperiaatteen, vähimmän haitan periaatteen ja syrjinnän kiellon osalta sotilaallista tiedustelua koskevan lakiesityksen tasolle.

Tiedustelutoiminnan valvonnan osalta lakiesitykset sisältävät kansainvälisten ihmisoikeussopimusten edellyttämät hallinnon sisäisen valvonnan, parlamentaarisen valvonnan, tuomioistuinvalvonnan ja erillisen valvontaelimen elementit. Tiedusteluvaltuutetun on syytä olla mahdollisimman itsenäinen toimeenpanovallasta. Valtuutetun toiminnasta erillisenä valvontaelimenä nostamme esiin vielä seuraavat ongelmakohdat lakiesityksessä:

- **Kansainvälisen tietojen vaihdon valvonta, keskeyttäminen ja lopettaminen.** Tiedusteluvaltuutetulla tulee olla mahdollisuus puuttua myös kansainväliseen tietojen vaihtoon, mikäli se ei ole lainmukaista. Tiedusteluvaltuutetun tehtävien kuvauksen (7 §) ensimmäinen kohta laillisuuden valvonnasta sekä 15 § tiedustelumenetelmän käytön keskeyttämisestä ja lopettamisesta koskevat ainoastaan tiedustelumenetelmiä. Kansainvälistä tietojen vaihtoa ei ole määritelty tiedustelumenetelmäksi kummassakaan, siviili- tai sotilaallista tiedustelua koskevassa lakiesityksessä. Hallituksen esityksessä (HE 199/2017 vp) kansainvälisen yhteistyön katsotaan kuuluvan tiedusteluvaltuutetun valvonnan piiriin. Lakiesitystä olisi syytä muuttaa niin, että kaiken kansainvälisen tiedusteluyhteistyön (ml. tietojen vaihto) lainmukaisuuden valvonta kuuluu tiedusteluvaltuutetun toimialaan. Tämä voidaan tehdä ainakin kahdella tavalla: joko määritte-

lemällä kansainvälinen tietojen vaihto tiedustelumenetelmäksi sekä siviili- että sotilastiedustelua koskevissa lakiesityksissä tai muuttamalla tiedustelumenetelmän lainmukaisuuden valvonta (7 §) ja käytön keskeytys tai lopettaminen (§ 15) tiedustelutoiminnan lainmukaisuuden valvonnaksi ja tiedustelutoiminnan keskeyttämiseksi tai lopettamiseksi.

- **Nimetön ilmianto.** EU:n perusoikeusvirasto on raportissaan (2017) pitänyt nimettömien ilmiantojen mahdollisuutta olennaisena osana tiedustelutoiminnan valvontaa. Lakiesityksessä säädetään ainoastaan kantelusta (11 §), missä vaadittavana tietona on kantelijan nimi ja yhteystiedot. Hallituksen esityksen perusteluissa todetaan, että myös nimettömät ilmiannot voivat johtaa tiedusteluvaltuutetun omatoimiseen valvontatoimintaan. Nimettömästä ilmiannosta ja sen käsittelystä olisi syytä säätää myös laissa joko osana kantelua koskevaa pykälää tai omana pykälänään.
- **Tiedusteluvaltuutetun suppea läsnäolo-oikeus tuomioistuimessa.** Tiedusteluvaltuutetulle turvataan oikeus olla läsnä Helsingin käräjäoikeudessa tiedustelumenetelmiä koskevien lupa-asioiden tuomioistuinkäsittelyissä. Tämän katsotaan hallituksen esityksen perustelujen mukaan turvaavan tiedusteluvaltuutetun tiedonsaannin ja lisäksi osaltaan edistävän perusteltujen tiedustelumenetelmälupahakemusten laatimista. Hallituksen esityksessä ei ole perusteltu, miksi tuomioistuinkäsittelyissä rajoitutaan läsnäolo-oikeuteen. Puheoikeus mahdollistaisi tiedustelumenetelmien suhteellisuusperiaatteen, vähimmän haitan periaatteen ja syrjinnän kiellon syvällisemmän käsittelyn tuomioistuimessa.

Kaari Mattila
pääsihteeri

Matti Jutila
Ihmisoikeuksien asiantuntija